

د کمال خان بند سياسي او اقتصادي ارزښت او د افغانستان د اوبو دمهار گټې

پوهنيار فياض گل مظلوم يار د ننگرهار پوهنتون استاد^۱

لنډيز

د کمال خان بند د هلمند د سيند له پاسه د نيمروز ولايت مرکز زرنج ښار په ۹۵ کيلومتري د چهار برجک ولسوالۍ کې موقعيت لري، جوړ شوی. ددغه بند د جوړيدو اصلي موخه د موسمي خطرناکو سيلابونو کترول، د کرهيزو ځمکو خړوبول او په ټوله کې دافغانستان اوبو مهارول دي. دغه بند دځمکو د خړوبولو ترڅنگ به يوه څلور دورينه د بريننا دستگاه هم ولري. د يادې علمي مقالې څخه اساسي موخه د افغانستان د اوبو مهارولو گټې او د کمال خان بند جوړيدو سياسي، فرهنگي او ټولنيزو ښيگڼو بيانول دي. په دې څېړنه کې د افغانستان د اوبو مديريت، د اوبو کچه، د کمال خان بند تاريخي مخينه او تسمې وجه، د کمال خان بند جغرافيايي، سياسي، اقتصادي او ټولنيز ارزښت او همدا شان د افغانستان د اوبو مديريت په اړه د گاونډيو انديښنو ته اشاره شوې. دا چې د کمال خان بند يوه ملي پروژه ده نو د څېړنې اصلي سوال دادی چې ياده پروژه به د افغانستان لپاره کوم فرصتونه رامنځ کړي. د يادې علمي مقالې ليکنه کتابتوني بڼه لري. د دې علمي مقالې موندنې ښايي چې د کمال خان بند د رغيدو په واسطه به افغانستان وکولی شي، خپلې اوبه مهار او کترول، د بیکاری کچې ټيټوالی، د بريننا دستگاه جوړيدل، د ځمکو خړوبول، د اوبو څخه د سياسي فشار په توگه گټه اخستنه، د سيمې ښيرازي او ولسونو ته د څښاک پاکې اوبه رامنځ ته کول دي.

کلیدي کلیمې: کمال خان، هايډروپوليتيک، د اوبو مديريت، اقتصاد، سياست، امنيت

سريزه

افغانستان د نړۍ هغه هېواد دی چې ټول سيندونه يې له خپلې خاورې سرچينه اخلي، خو اوبه يې تر ډيره بريده نورو هيوادونو ته ځي. لکه څنگه چې کشمير د خپلو اوبو د سرچينو په موخه د جگړې او کشمکش ميدان دی، همداسې افغانستان د څو لسيزو کشمکشونو يو سبب همدا اوبه دي. څېړنې ښيي چې په افغانستان کې نظر د اوبو نورو سرچينو ته له سيندونو او کانالونو ډيره گټه پورته کيږي. په ټول هېواد کې ۱۳۰ لوی او واړه سيندونه شتون لري چې له دې جملې ۴۳ يې لوی دي. د افغانستان ټول سيندونه په پينځو برخو ويشل شوي دي. د ارقامو له مخې داوبو لگولو د سيستم ۸۴ سلنه سيندونه او کانالونه، ۸ سلنه چينې ۷ سلنه کاريزونو او ۱ سلنه څاگانې جوړوي. د افغانستان د اوبو زيرمې سيندونه (امو سيند، کوکچې، واخان، بدخشان، کندز، تاشقرغان، بلخ اب، اندخو، قيصار، کابل، کنړ، الينگار، اليشنگ، پنجشير، لوگر، غار، يرو، سمن، ارغنداب، اشود، رس، سز، عز، دارخ، راب، غور، کرم، ځمکنيو، ترنک، گومل، لورا، هاورت، شاور، شکر، رغسد، موسی، سعه، سيرين، تاب، ميمې، پيبدک، کسن، اسار، فرود، سرپل، باميانو، جنوبي سالنگ، خان اباد، ترنگ، شکردرې، سره رود، پنج او فرخار سيندونه) او ولاړې اوبه يا جهيلونه (زرقول، چقمقتين، شيوا، سيستان، کود زره، ناور، غزني) جوړ وي. د افغانستان ولاړې اوبه ډيرې په مرکزي، غرنیو سيمو او په لويديزو دښتو کې شتون لري. دافغانستان داوبو سرچينې او اوبه اخستونکې حوزې دهندوکش لړۍ او دهغه لورې څوکې جوړوي په تيره بيا هغه تلباتي واورې چې دواخان، پامير، ختيز او لويديز هندوکش او د بابا په غره باندي کلونه کلونه پرتې وي، د پسرلي او اوړي په موسم کې ويلي کيږي او بيلا بيلو برخو کې

^۱ fmazloumyar@gmail.com

بهیري. په ټول هېواد کې د سیندنو د اوبو جریان تیز دی چې هر کال گڼ شمیر زیانونه هم هیوادوالو ته اړه وي. د هېواد له اوبو څخه د بریښنا د تولید په برخه کې په لومړي ځل د امیر حبیب الله خان په وخت کې گټه واخیستل شوه.

کمال خان بند په هرات کې د سلما بند، فراه کې د بخش اباد بند تر څنګ د افغانستان په لویدیز کې د اوبو تر ټولو ستر بند بلل کېږي. دا بند پر هلمند سیند جوړېږي چې د کابل له غرونو سرچینه اخلي او د افغانستان او ایران ترمنځ د هامون په نوم گډ ډنډ یا جهیل ته تویږي. کمال خان بند له ۷ میگاه واټو تر ۹ میگاه واټه بریښنا تولیدولی شي. د کمال خان بند ډېره ساحه دښتې نېولې. دا بند ۱۶ متره لوړوالی او د ۵۲ میلیونه متره مکعب اوبو ذخیره کولو ظرفیت لري او شا اوخوا ۱۸۰ زره هکتاره ځمکه خړوبوي.

ددې بند جوړولو چارې په دريو مرحلو کې تر سرې شوې چې لومړۍ مرحله په ۱۳۹۱ لمريز کال، دوهمه مرحله یې په ۱۳۹۴ لمريز کال کې بشپړه شوه خو مهمه او حیاتي برخه دریمه وه چې د افغان حکومت د اوبو د مهارولو د ځانگړي لیدلوري پر اساس ۱۳۹۹ لمريز کال د افغان دولت د پراختیایي بودیجې څخه د ۷۸ میلیونه امریکایي ډالرو په ارزښت بشپړه شوه. دا بند د افغانستان پنځه زر کلن تاریخ تر لس زره کلن پورې رسوي او نړۍ ته د افغانستان د لرغوني تمدن ښکارندوي کوي. کمال خان بند له بشپړېدو وروسته به د افغانستان ۲۷۸۸ میلیونه متر مکعبه اوبه مهار کړي. ۵۵ میلیونه متر مکعب اوبه ذخیره کوي، ۱۷۴ زره هکتاره کرنیزه ځمکه به خړوبه کړي او د ۹ مېگاواټه بریښنا د تولید ظرفیت به ولري.

د څېړنې موخې

د افغانستان لپاره د اوبو د مهار کولو گټو پیژندل

د کمال خان بند سیاسي، ټولنيز او اقتصادي ارزښت روښانه کول

د څېړنې پوښتنې

د افغانستان د اوبو مدیریت د هېواد لپاره کوم فرصتونه رامنځ کوي؟

د کمال خان بند د جوړېدو ارزښت څه شی دی؟

د څېړنې کړنلاره: په دغه څېړنه کې له تحلیلي روش څخه کار اخستل شوی دی، د موضوع د څرنګوالي په نظر کې نیولو سره د څېړنې کړنلاره کتابتوني بڼه لري چې د مختلفو کتابونو، مقالو او دانټرنیټ له سایټونو څخه په کې گټه اخستل شوې ده. د څېړنې لاسته راوړنې په توصیفي او تحلیلي بڼه بیان شوي دي.

د څېړنې محدودیتونه: په دې څېړنه کې پر ملي ژبو دمعتبرو کتابونو، رسالو او مقالو نه شتون، دسیمې څخه عملي لیدنه، دوخت کموالی او ترټولو یې داده چې افغان حکومت د اوبو اړوند مسایل او مواد محرم بولي او په دې اړه داړوندو دولتي ادارو نه همکاري هغه ستونزې وې چې څېړنه یې یوڅه کم رنګه کړې ده.

د څېړنې ارزښت: د افغانستان اوبه او د هغې مهارول د ټولو افغانانو گډ میراث او یوه ملي موضوع ده، نو د کمال خان بند او ورته بندونو په ارزښت پوهیدل له هېواد والو سره دا مرسته کوي، تر څو د شخصي فکر څخه د ملي فکر پر لور خپل لیدلوري ته بدلون ورکړي، ددې څېړنې ارزښت په دې کې دی چې د کمال خان ملي بند په اړه هر اړخیزه معلومات لوستونکو ته وړاندې کوي.

د افغانستان د اوبو مدیریت اړتیا او گټې

اوبه هغه حیاتي منبع ده، چې انسانان یې په نه شتون کې ژوند نه شي تیرولی. په نړیواله کچه د تیلو او نورو سون توکو څخه د اوبو ارزښت او قیمت لوړ دی. تیل او گاز بدیل لري، خو اوبه بدیل نه لري، په خلیج او عربي هېوادونو کې د نفتي توکو پر نسبت د اوبو قیمت لوړ دی. په نړۍ کې د څښاک وړ او خوړو اوبو زیرمې کمې دي مگر افغانستان د خوړو اوبو پراخه زیرمې لري خو د نه مدیریت له امله گاونډیو هېوادونو ته په وړیا ډول بهیږي. تقریبا د افغانستان ۶۰ سلنه وگړي د څښلو پاکو اوبو ته لاسرسی نه لري. افغانستان کابو ۸ میلیون هکتاره د کرنې وړ ځمکه لري، چې اوسمهال نیمایي برخه یې په سستي او لرغوني شکل کرل کیږي. پاتې نوره ځمکه شاړه ده او اصلي لامل یې د اوبو نشتوالی ښودل شوی دی، په داسې حال کې چې د اوبو او برېښنا وزارت شمېرو له مخې افغانستان کابو ۷۵ میلیارد متر مکعبه د اوبو زیرمې لري، چې ۷۰ سلنه یې گاونډیو هېوادونو او پاتې ۳۰ سلنه یې د هېواد په داخل کې ترې گټه اخیستل کیږي.

په نړیواله کچه د اوبو في متر مکعب قیمت تر ۲ ډالرو ټاکل شوی دی. ایران خپلې اوبه د نل لیکې له لارې په عراق پلوري. خو په مقابل کې بیا د افغانستان د هلمند سیند اوبه چې ارزښت یې میلیاردونو ډالرو ته رسېږي، په وړیا ډول ترلاسه کوي. که چېرې افغانستان خپلې في متر مکعب اوبه په یو ډالر پر گاونډیو وپلوري، نو د کال به ۵۰ میلیارده ډالر عاید د اوبو پلورلو څخه ترلاسه کړي. همدارنگه که د افغانستان پر اوبو بندونه جوړ شي، د ۲۲ میلیون کیلو واټه في ساعت د برېښنا تولید ظرفیت لري. د افغانستان پر سیندونو د بندونو جوړولو سره هم اوبه مدیریت شي او همدارنگه د هېواد داخل کې به د برېښنا تولید ظرفیت لوړ شي. که چېرته د افغانستان اوبه په ښه شکل مدیریت او کنټرول شي نو د نورو هېوادونو له اړتیا به خلاص شي، په ټوله کې ویلی شو که چېرته د هېواد اوبه مهار شي نو افغانستان به له یادو ستونزو څخه بې غمه شي. د اوبو په مهارولو سره افغانستان کولی شي د هېواد مختلفو سیمو ته د نهرونو او ویالو په کیندلو سره ټولې هغه زراعتي ځمکې چې تراوسه بې گټې پاتې دي، گټه واخلي. که د شمال او سویل لویدیځ ډاگونه او دښتې ابادې شې نو افغانستان به د زراعتي تولیداتو له مخې خودکفا شي. د کور دننه اړتیاوو سر بېره به وکولای شي نړیوال بازار ته د وچوو مېوو ترڅنگ تازه مېوې او سبزیجات هم صادر کړي <https://arzakht.com/posts/۶۲>.

کولی شو ووايو چې افغانستان د اوبو په مهار کولو او سم مدیریت سره لاندې لاسته راوړنې لرلی شي:

- د افغانستان د اوبو په مهار کولو ټولټال د ۵۴۵ بندونو د جوړیدو امکان شته.
- افغانستان به کافي برېښنا ولري.
- د برېښنا له انرژي څخه نه یوازې د روښنایي لپاره گټه اخیستل کیږي، بلکې د ټولني د ژوندانه د هوساینې، اقتصادي ودې، تخنیک، د برېښنایي وسایلو روښانول، د واټر پمپونو په واسطه د اوبو راویستلو، دکور روښانولو، یخچالونو، ټلیفون چارجولو، تلویزیون، کمپیوټر او انټرنیټ، صنعت، ساینسي، نظامي وگړنیز او ټولنیز پرمختگ کې گټه اخیستل کیږي.
- افغانستان به سویلي اسیا هېوادونو ته برېښنا صادره کړي.
- د هېواد پیسې په ثبات پیدا کړي.
- افغانستان به میلیونونه بهرني اسعار ترلاسه کړي.
- له گاونډیو هېوادونو سره د اوبو د ویش پر سر په تړونونو کې باید د گاونډیو هېوادونو د زیاتو اوبو په تړاو له دوی څخه پیسې وغوښتل شي.
- د کرنې په برخه کې به هغه ځمکې چې شاري دي، د کښت وړ وگرځي.
- خصوصي سکتور به هڅه وکړي چې په دې برخه کې پانگونه وکړي.

- بهرني اسعار ترلاسه کيږي، برېښنا، حيوانات، کرنه، سوداگري به پراختيا وکړي. د ترانزيت ستونزه حليري، صادرات ډيريږي، زرگونه خلکو ته کار پيدا کيږي.
- د سوداگريز بيلانس کسر به ورسره لمنځه لاړ شي.
- افغانستان به ټول عمر د ترانزيت له ستونزې خلاص شي، هېواد به له نژدې اوغوره لارو څخه گټه پورته کړي (نيازي، ۱۳۹۷: ۶۶).

د افغانستان د اوبو اندازه

افغانستان په کال کې پنځه اویا (۷۵) ميليارده متره معکبه اوبه لري، چې له دې جملې څخه يې اوه پنځوس (۵۷) ميليارده متره معکبه اوبه د ځمکې پر سر او نورې اته لس (۱۸) ميليارده يې تر ځمکې لاندې دي. له نېکه مرغه د افغانستان د اوبو نوي (۹۰) سلنې پورته ټولې خوږې اوبه دي، د خوږو اوبو د مقدار له پلوه کيدی شي افغانستان په نړۍ کې ساری ونه لري. د افغانستان د ځمکې د سطحې له ټولو اوبو يوازې شل ميليارده (۲۰) متره معکبه اوبو څخه په هېواد کې گټه پورته کېږي او نورې اوبه دېرش (۳۷) ميليارده متره معکبه اوبه په وړيا ډول د گاونډيو هېوادونو ته ځي. د افغانستان کرنيز سکتور په هره ثانيه کې ۱۱۰۰ متره معکبه اوبه لگول کيږي. په هېواد کې د هر نفر لپاره د اوبو کلنی لگښت د يو څخه تر دوه زره متره معکبه اوبه په نظر کې نيول شوي دي. افغانستان خپلو ټولو اوبو څخه يوازې ديرش سلنه گټه اخلي، دا په داسې حال کې ده چې د افغانستان ۵،۳ ميليون هکتاره ځمکه د کښت وړ ده، خوا اوسمهال يوازې ۱،۶ ميليون هکتار څخه گټه اخستل کيږي.

د څېړنې موندنې

د کمال خان بند تاريخي مخينه

د کمال خان بند رغيدنه د افغانستان لپاره حياتي موضوع ده. ياد بند تقريبا لس زره کلنه تاريخي مخينه لري چې د جوړېدو چارې يې د گود ټيمور تر وختونو پورې رسېږي. د کمال خان بند سيستانيانو سره د ټيمور د جگړې په پايله کې ونړيد او تر ډېر وخته پورې همدا سې نړيدلی پاتې شو. د ظاهر شاه د واکمنۍ پر مهال د ياد بند د رغولو لپاره مثبت گامونه پورته شول چې پدې لړ کې کولی شو د وخت د صدراعظم محمد موسی شفيق د کړنو يادونه وکړو. محمد موسی شفيق د کمال خان بند د بيارغولو، د هېواد د اوبو د کنترول او ايران سره د يادو اوبو د شخړې او سياسي ترينگلتيا د حلولو لپاره د ايران د وخت لومړي وزير اميرعباس هويدا سره خبرې اترې پيل کړې. د خبرو په پايله کې د دواړو هېوادونو ترمنځ د اوبو د وېش په هکله ۱۲ ماده يې هوکړه ليک لاسليک شو. د ياد هوکړه ليک د دويمې مادې پر اساس او د ۱۹۲۰ د بارسلونا کنوانسيون پر اساس ايران هېواد ته حق ورکړل شو چې کمال خان بند څخه په ثانيه کې ۲۶ متره مکعبه او په کال کې ۸۱۳ ميليون متر مکعبه اوبه ترلاسه کړي (کليوال، ۲۰۱۷: ۱). خو د وخت تېرېدل او د بند جوړېدو ته نه پاملرنه د دې لامل شوه تر څو ايران د امضا شوي هوکړه ليک خلاف څو چنده او په کال کې شاوخوا ۱،۵ ميليارده متر مکعبه اوبه ترلاسه کړي. په ۱۳۴۵ لمريز کال د افغانستان لومړي ولسمشر سردار محمد داوود خان د واکمنۍ پر مهال د بند د بيارغونې او سروې چارې د دوهم ځل لپاره پيل شوې خو د ثور د کودتا او نورو سياسي عواملو له کبله نيمگړې پاتې شوې. په ۱۳۹۰ لمريز کال د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال د بند د بيارغونې اصلي کار په درې برخو کې پيل شو. د لومړۍ برخې د بيارغونې تړون د (تدس) په نامه تاجکستاني کمپنۍ سره وشو چې د لومړي پړاو چارې يې د ۱۰ ميليونو ډالرو په ارزښت د ۳۶۸۴ مترو په اوږدو د هلمند سيند ختيز ته د انحرافي دېوال جوړېدل ول، په ۱۳۹۳ لمريز کال کې بشپړ شو. ددې سترې او بنسټيزې اقتصادي پروژې د دويم پړاو کار چې ۴۷۰۰ مترو په اوږدو، ۱۳ متره لوړوالي او شپږ متره پلنوالي دېوال و، د هلمند سيند لويديز خواته د شاوخوا ۱۵ ميليونو ډالرو په ارزښت بشپړ شو. د بند د جوړېدو د دريم پړاو کار هم د ملي وحدت

حکومت له خوا د ۱۳۹۶ د ثور میاشت کې پرانستل شو. د بند دې برخې کې د ۲۰۰ مترو په اوږدوالي سره په پاڅه ډول د سیند منځ کې د دېوال جوړېدل او د برېښنا د تولید د دستگاه لگول وو.

د کمال خان بند د نوم د تسمیې وجه

کمال خان په نیمروز کې یو وطن دوست او مبارز ځوان وو چې د تاریخي اسنادو له مخې شاوخوا ۷۰۰ کاله وړاندې په دې سیمه کې واکمن وه او په دې ځای کې یې په لومړنیو امکاناتو بند جوړ کړی و. تاریخ لیکونکي محمد اعظم سیستانی د یوه انګلیسي افسر ایوان سمیت د یادښتونو په استناد لیکلي: ((سردار کمال خان سنجرابي په چهار برجک کې میشت و او د آبادی او اوبو لگولو چارو ته یې ډېر ارزښت ورکاوه)). سیستانی وايي: ((په منځنیو پیړیو کې د هلمند پر سیند ډېر بندونه جوړ شوي وو چې پراخې ځمکې یې خړوبولې. دا بندونه د گرشاسپ بند، د رستم بند، د حمزه بلواخان بند، یک آب او سیستان په نومونو یاد شوي دي)). کمال خان سنجرابي د خپل ژوند پروخت د هلمند سیند د اوبو د کابو کولو په موخه د خپلو هڅو په لړ کې هلته د اوبو له پاره څو بندونه جوړ کړل، ترڅو د نیمروز حاصل خیزو ځمکو ته د هلمند له سیند څخه اوبه چمتو کړي. کمال خان توانیدلی و چې په خاورو او لرگیو سره د هلمند اوبو ته بند جوړ او لرغونی سیستان سمسور کړي. کله چې تیمور په دې سیمه یرغل وکړ کمال خان او ملګرو یې له مقاومت سره سره ژوند له لاسه ورکړ او د ده له خوا جوړ شوی بند هم ونړول شو. کمال خان د همدې بند په سیمه کې خاورو ته سپارل شوی و. په همدې خاطر دا بند د هغه نومیالي کمال خان سنجرابي په نوم نومول شوی.

د کمال خان بند جغرافیایي موقعیت

د کمال خان بند د افغانستان په سویل لویدیزه حوزه نیمروز ولایت کې د هلمند پر سیند چې د زرنج ښار څخه ۹۵ km واټن لرې په چهار برجک ولسوالۍ کې موقعیت لري، چې د نیمروز حاصل خیزو ځمکو ته اوبه چمتو کوي. کمال خان بند په هرات کې د سلما بند، فراه کې د بخش اباد بند تر څنګ د افغانستان لویدیځ کې د اوبو تر ټولو ستر بند بلل کېږي. دا بند پر هلمند سیند جوړ شوی چې د کابل له غرونو سرچینه اخلي او د افغانستان او ایران ترمنځ د هامون په نوم ګډ ډنډ یا جهیل ته تویېږي. کمال خان بند له ۷ میگاواټو تر ۹ میگاواټه برېښنا تولیدولی شي. د کمال خان بند ډېره ساحه دښتې نېولې. دا بند ۱۶ متره لوړوالی او د ۵۲ میلیونه متره مکعب اوبو ذخیره کولو ظرفیت لري او شا اوخوا ۱۸۰ زره هکتاره ځمکه خړوبوي (مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری، ۱۳۹۷: ۱۶۷).

په نیمروز ولایت کې د کمال خان د اوبو بند

د کمال خان بند اقتصادي او سياسي ارزښت

۱. د افغانستان د اوبو د کنترول او مدیریت: اوبو د مدیریت او کنترول لپاره تراوسه په افغانستان کې کوم بنسټیز کار ندی شوی. داچې نړۍ او په ځانگړې توگه د افغانستان گاونډي هېوادونه د اوبو د کموالي، د وگړو د چټکې ودې او د چاپیریال د ککړتیا له ستر ناورین سره مخ دي، د افغانستان د اوبو مدیریت به د اقتصادي پرمختگ لپاره تر ټولو ستر گام وي.
۲. لویه ستونزه چې په هېواد او په ځانگړې توگه په نیمروز کې شتون لري د موسمي سېلابونو شتون دی، ډیری وخت د ورښتونو په موسمونو کې د ډېرو ورښتونو له کبله د اوبو سطحه لوړیږي او د خطرناکو سېلابونو لامل گرځي، چې یاد سېلابونه تل د خلکو لپاره گڼ اقتصادي زیانونه رامنځ ته کوي. د کمال خان بند په بیارغېدو سره به د نیمروز ولایت او شا او خوا سیمو د سېلابونو زیانونو مخنیوی وشي (علیزاده، ۱۳۹۸: ۶۷).
۳. دا بند د سېلابونو په کنترول کې مهم رول لري. پخوا به چې کله سېلابونه یا ډېرې اوبه راتللې هغه به مستقیماً د ایران خاورې ته اوبښتې. ددغه بند په جوړېدو افغانستان کولی شي چې دا اوبه د هېواد دننه خاوره کې زېرمه کړي او بیا وروسته چې څومره د هلمند معاهده ده د هغې په اساس ایران ته حقا به ورکړي (روټ، ۱۳۸۷: ۳۳).
۴. د بند د جوړېدو بل لوی ارزښت د ځمکې خړوبول دي. افغانستان یو کرنیز هېواد دی او د کرنې سکتور د ودې لپاره حیاتي موضوع د اوبو شتون او پر وخت رسول دي. د کمال خان بند په جوړېدو سره به د شته اوبو یوه برخه مدیریت او د بند شاوخوا، ۱۸۰۰۰۰ زره هکتاره ځمکه به خړوبه شي، چې دا کولی شي د نیمروز ولایت د کرنې په وده او د هېواد اقتصادي پرمختگ کې بنسټیز رول ولوبوي (خیرابی و دیگران، ۱۳۹۷: ۷۸-۷۹). دا بند کولی شي نیمروز ته یو اساسي پرمختگ ورکړي. د نیمروز پراخې او شپږې دښتې خړوبې کړي او د کرنې په سکتور کې د لوی پانگونې باعث شي.
۵. د کمال خان بند په جوړېدو به افغانستان، ایران ته د هلمند معاهدې په اساس له حقابې څخه زیاتې اوبه ورکول به د مادیاتو په مقابل کې کیري چې له دې لارې به افغانستان په زرگونه او میلیونونه ډالر عاید لاسته راوړي.
۶. د کمال خان بند جوړول به له ایران سره د متقابلو سیاسي او دیپلوماتیکو اړیکو په رغولو کې رغنده رول ولري.
۷. د کمال خان بند افغان دولت ته دا فرصت په لاس ورکوي چې ددې بند څخه د ایران په وړاندې د یوې سیاسي الې په توگه گټه واخلي.
۸. د کمال خان بند په جوړېدو سره به له یوې خوا دا اوبه مهار او د اضافي اوبو د جریان مخنیوی وشي او له بلې خوا به د هلمند د اوبو معاهده چې محمد موسی شفیق له ایران سره امضاً کړې وه، یو ځل بیا را ژوندی او پلي شي (بیرامي، ۱۳۹۸: ۷۸).
۹. د کمال خان بند بل ارزښت یې د برېښنا د تولید مسئله ده، اوسمهال افغانستان د برېښنا له کبله یو اړ هېواد دی. افغانستان ۷۰ سلنه خپله د اړتیا وړ برېښنا له گاونډیو هېوادونو په ځانگړې توگه له تاجکستان، ازبکستان، ترکمنستان او ایران څخه واردوي. له دې کبله د کال شاوخوا ۲۲۰ تر ۲۷۰ میلیونه ډالره له لاسه ورکوي. که چېرې د افغانستان د برېښنا له ټولو داخلي تولیدي سرچینو څخه گټه پورته شي، کولی شي په ټولیزه توگه د کال ۱۲۲ زره مېگاواټه برېښنا تولید کړي. د برېښنا د تولیدي سرچینو له جملې څخه یو د کمال خان بند دی چې بیارغونې سره کولی شي ۸ تر ۹ مېگاواټه برېښنا تولید کړي (خیرابی و دیگران، ۱۳۹۷: ۷۸-۷۹).
۱۰. د کمال خان بند د هېواد د وگړو لپاره د کار او روزگار د زمينې برابرول دي. له بده مرغه افغانستان هم د نورو وروسته پاتې هېوادونو په څېر د بیکارۍ له ستر ناورین سره مخ دی. د هېواد د وگړو د وزگارۍ کچه تر ۴۰ سلنه پورې رسېږي. بیکاري کولی شي تر شا نورې ټولنیزې ستونزې وزيږوي. له بده مرغه په دا ورستيو کلونو کې د پرېمانه بهرنیو مرستو او پانگو په شتون کې هم د افغانستان دولت ونه شو کړای چې له دې طلايي چانس څخه گټه پورته کړي.

۱۱. د کمال خان بند جوړول کولی شي افغانانو ته د څښاک د اوبو په برابرولو کې حیاتي رول ولوبوي. نیمروز یو ریگي (شگلن) ولایت دی او د افغانستان د هغو ولایتونو له جملې څخه دی چې ځاگانې یې تروشي اوبه لري چې د څښاک او کرهڼې لپاره مناسبې ندي. د زرنج او د ښار شاوخوا خلکو لپاره د اوبو اصلي سرچینه د هلمند سیند دی، ددې سیند پر سر د کمال خان بند جوړېدل به تر ډېره د څښاک د اوبو په مهارولو او برابرولو کې مهم رول ولوبوي.

۱۲. د کمال خان بند په شان د نورو بنسټیزو پروژو پلي کول به وکړای شي په افغانستان کې د امنیت په راوستلو او د اقتصاد په پیاوړي کولو کې حیاتي رول ولوبوي او له دې سره به خلکو ته په سیده او نا سیده کاري فرصتونه رامنځ ته شي. د سړي سر عاید به لوړ شي. د وگړو فقر او غربت کچه به را ټیټه شي. د هېوادوالو د ژوند په کیفیت کې به ښه والی راشي او هېوادوال به مو د ښه ژوند خاوندان شي. بهرنیو هېوادونو ته غیر قانوني او له خطر ډک سفرونه به کم شي. د جرمونو په اندازه کې به کموالی راشي. په پای کې به د هېواد امنیت او تلپاتې سولې ته زمینه برابره شي او افغانستان کې سوله او ثبات د سیمې او نړۍ په سیاسي او اقتصادي ثبات کې حیاتي رول لوبولی شي (عبدی، ۲۰۲۰: ۲۰-۲۲).

په گاونډیو هېوادونو د افغانستان د اوبو د مدیریت اغیزې

افغانستان د اوبو په گرداب کې راگیر هغه هېواد دی چې تر اوسه یې خپلو گاونډیو هېوادونو سره د اوبه پر سر ستونزې حل شوي نه دي. یوازې د هلمند د سیند پر سر له ایران سره یو تړون لاسلیک شوی دی چې له مخې، ایران په هره ثابته کې د ۱۷۶ متره مکعبه اوبو څخه یوازې د ۲۶ متره مکعبه اوبو د کارولو حق لري (کلیوال، ۲۰۱۷: ۱). د ایران حق په یو کال کې شاوخوا ۸۲۰ میلیون متره مکعبه ته رسېږي. د شوي تړون پر خلاف چې په کې درې سیمې د اوبو د اخستلو لپاره ټاکل شوي وې، له ۳۰ تر ۴۰ سیمو څخه اوبه اخلي. ایران هڅه کوي تر څو له افغانستان څخه ډیرې اوبه تر لاسه کړي، ځکه داسې اټکل شوی چې ایران به تر ۲۰۲۵ کال پورې د اوبو له کمښت سره مخ شي په همدې حال په کال ۱۳۹۳ کې واشنگتن پوست راپور له مخې ایران د اوبو د کمښت له خطرناک حالت سره مخ دی. په ایران کې د اوبو د کمښت عوامل د نفوسو وده، ناگتوره کرنه او د اوبو د ښه مدیریت نشتون ښودل شوي (احمدی، ۱۳۹۶: ۶۷-۹۹). پاکستان د اوبو د څیړنې مرکز ویلي چې پاکستان به تر کال ۲۰۲۵ پورې د اوبو له قلت سره مخ شي. داسیا پراختیایي بانک د راپور پر بنسټ پاکستان په نړۍ کې د اوبو له کمښت څخه ډېر اغیزمن دی او په نژدې وخت کې به د هغه هېوادونو په قطار کې ودریږي چې د اوبو له کمښت سره مخ دي، نو ځکه پاکستان هم هڅه کوي چې د کنړ د سیند پر سر د بند جوړولو مخه ونيسي او پاکستان اقتصاد پوهان په دې نظر دي چې پاکستان اوبو ته پام ونکړي نو دا به دې ځان وژني په مانا وي (عبدی، ۲۰۲۰: ۲۳). په نړۍ کې د تودوخې په ډېرېدلو او نفوس زیاتېدلو سره د اوبو ستونزه پر ایران سربېره د نورو ډېرو گاونډیانو لپاره هم خپلمنځي شخړې پیدا کولی شي. یواځې ایران نه دی چې د افغانستان سره د اوبو د وېش او مدیریت ستونزه لري بلکه ایران او پاکستان دواړه په تاریخي لحاظ د افغانستان د اوبو په سرچینو دعوې لري (سلطاني، ۱۳۹۷: ۴۵). د دې ستونزو او جنجالونو مخینه دا ده چې دا هېوادونه پخپل منځ کې د نړیوالو قوانینو په رڼا کې د اوبو د وېش تړونونه او معاهدې نه لري پرته له یو تړون څخه چې په ۱۹۷۳ کال کې د ایران او افغانستان تر منځ لاسلیک شوی دی. ایران تر ننه په دې تړون عمل نه دی کړي او د تړون خلاف ۷۰ سلنه زیاتې اوبه تر لاسه کوي او د افغانستان له هوکړې پرته یې په دې اوبو زیربناوې او بندونه جوړ کړي دي. پاکستان هم په وار وار کوبښنې کړی دی چې د افغانستان سره د اوبو په سر توافق ته ورسېږي او په دې اړه مذاکرات وکړي. په ۲۰۱۱ کال کې د پاکستان د اوبو او انرژۍ وزارت له امریکا او نړیوال بانک وغوښتل چې د افغانستان سره د اوبو په وېش کې د دواړو هېوادونو تر منځ مداخله وکړي خو دې کوبښونو بیا کومه پایله ورنه کړه. ایران او پاکستان دواړه د افغانستان د اوبو په سرچینو تکیه دي

<https://dailyshahadat.com/articles/۱۹۴۷>

مناقشه

د کمال خان د بند د جوړېدو په شان نورې بنسټيزې پروژې کولی شي د کاري فرصتونو په برابرولو، د بې روزگاري په را کمولو او له منځه وړلو کې ستر او د پام وړ رول ولوبوي. د کمال خان بند په جوړېدو سره به په زرهاوو افغانانو ته په مستقیمه او غیر مستقیمه توگه د روزگار فرصت برابر شي. کاري ځواک به په کار وگمارل شي، عواید به ترلاسه شي، ملي تولیدات او ملي عواید به لوړ شي، نامني، جگړو او ټولنيزو ستونزو په کچه کې به د پام وړ کموالی راشي او د اقتصادي او ټولنيزې ودې او هوساینې لپاره به لار پرانستل شي.

د گاونډيو هېوادونو سره د اوبو پر سر سياسي شخړې، د اوبو مدیریت برخه کې متخصص بشري ځواک نشتوالی، پر اوبو د بندونو جوړولو ظرفیت او مالي امکاناتو نشتوالی هغه ستونزې دي، چې افغانستان حکومت د خپلو اوبو مدیریت کې پاتې راغلی دی. له بده مرغه افغانستان تراوسه له خپلو اوبو سرچینو څخه ډېره لږه گټه اخیستې، که افغانستان د اوبو او بریښنا بندونو ته پاملرنه کړی وای نن به پاکستان له افغانستان څخه بریښنا پیرله. کاسا به له افغانستانه سرچینه اخیستله، ټوټاپ په نامه به سوداگري نه کیدله، په همدې ډول د سویلي اسیا د انرژي د کمښت تشه به افغانانو پوره کوله. افغانستان به په میلیونونو ډالر ترلاسه کول. د سیمې هېوادونه به افغانستان تر اقتصادي اغیز لاندې ول، بې وزلي او بیکاري به نه وه، د خلکو ژوند به په لوړه کچه و، صنعت او کرنې به پرمختگ کړی وی. افغان حکومت ته پکار ده چې له گاونډيو هېوادونو سره د اوبو د ویش تړونونه وکړي. هغه گاونډیان چې د ویش څخه ډېرو اوبو ته اړتیا لري، باید پیسې ترې واخستل شي. د اوبو د بندونو د جوړونې لپاره لاس په کار شي. هرکال افغانستان د بریښنا په مقابل کې گاونډيو هېوادونو ته د ۲۰۰ میلیونو ډالر ورکوي، دا راوگرځوي. هیڅ چاته په وړیا توگه اوبه ورنکړي ځکه د اوبو ارزښت ورځ تر بلې ډیريږي. هېواد باید د اوبو پر سرچینو اباد شي او په راتلونکي کې د نړۍ په کچه د انرژۍ صادرونکی هېواد شي.

پایله

کمال خان بند د هېواد د لویو بندونو په شان هغه لوی د اوبو گرځولو او کنترول بند دی چې د هلمند پر سیند د نیمروز ولایت سوېل ته د چهار برجک ولسوالۍ په ۱۸ کېلومترۍ کې پروت دی. د کمال خان بند ډېره ساحه دښتې نېولې دا بند ۱۶ متره لوړوالی او د ۵۲ میلیونه متره مکعب اوبو ذخیره کولو ظرفیت لري او شا اوخوا ۱۸۰ زره هکتاره ځمکه خړوبوي.

دا بند لس زره کلن تاریخ لري چې د جوړېدو چارې یې د تېمور لنگ د وختونو پورې تړل کيږي چې د سیستانیانو سره د تیمور د جگړې په پایله کې دا بند ونړید او تر ډېره وخته پورې همداسې نړیدلی پاتې شو. په کال ۱۳۴۵ د افغانستان د جمهور رئیس سردار محمد داوود خان د واکمنۍ پر مهال د بند د بیارغونې او سروې چارې پیل شوې خو د ثور د کودتا او نورو سياسي عواملو له کبله نیمگړې پاتې شوې. په ۱۳۹۰ لمریز کال د حامد کرزي د واکمنۍ پر مهال د بند د بیا رغونې اصلي کار په درې برخو کې پیل شو. د لومړۍ برخې د بیارغونې تړون (تدس) په نامه تاجکستانۍ کمپنۍ سره وشو چې د لومړي پړاو چارې یې د ۱۰ میلیونو ډالرو په ارزښت د ۳۶۸۴ مترو په اوږدو د هلمند سیند ختیز ته د انحرافي دېوال جوړېدل ول چې په ۱۳۹۳ لمریز کال کې بشپړ شو. د دې سترې او بنسټيزې اقتصادي پروژې د دویم پړاو کار چې ۴۷۰۰ مترو په اوږدو او ۱۳ متره لوړوالي او شپږ متره پلنوالي دېوال و، د هلمند سیند لویډیز خواته د شاوخوا ۱۵ میلیونو ډالرو په ارزښت بشپړ شو د بند د جوړېدو د دریم پړاو کار هم د ملي وحدت حکومت خوا د ۱۳۹۶ د ثور میاشت کې پرانستل شو، د بند دې برخې کې به د ۲۰۰ مترو په اوږدوالي سره په پاڅه ډول د سیند منځ کې د دېوال جوړېدل او د برېښنا د تولید د دستگاه لگول دي.

وړاندیزونه

د کمال خان بند یوه ملي پروژه ده چې د یادې پروژې په ښیگڼو او زیانونو کې ټول ملت شریک دی، په همدې اساس د یادې علمي مقالې د لیکلو وروسته به لاندې برخو کې وړاندیزونه لازم بولم.

۱. حکومتي چارواکو ته مې دا وړاندیز دی چې د کمال خان، سلما، پاشدان او خو داسې نورو بنسټيزو پروژو څخه د خپلو نورو بې کفایتیو او غلاوو د پټونې لپاره ناوړه سياسي گټه پورته نه کړي.
۲. طالبانو ته مې دا وړاندیز دی چې باید له حکومت سره د یو ګډ میکانیزم له لارې د داسې ملي پروژو امنیت ونیسي.
۳. د ټولو هېوادوالو څخه هیله کوو چې د داسې ملي پروژو په باب باید ګډ دريځ او ملي اجماع ولري.
۴. د هلمند اوبو د ویش مسئله یوه سرحدی موضوع ده، سياسي باید نه شي، ځکه ددې موضوع سياسي کول د دواړو خواوو په زیان دی.
۵. د هلمند سیند منابعو مدیریت په اړه د ګاونډي هېواد ګډه پانگونه حیاتي رول لوبولی شي او په دې برخه کې باید هڅه وشي چې د خړوبولو نوی سیستم ته پراختیا، د وچکالی لپاره د اوبو ذخیره کول او سیلابونو کنترول مخنیوی تر سره شي.

ماخذونه

۱. احمدی، علی. (۱۳۹۶). ایران در جستجوی آب. کابل: انتشارات مستقبل.
۲. ارغنداوي، عبدالعلي. (۲۰۱۷). په تیرو نهو لسیزو کې د افغانستان تاریخ. پېښور: پبلک اربټ پریس.
۳. پیرامي، محمد کریم. (۱۳۹۸). سازه های آبی. تهران: انتشارات کافه مهندسی.
۴. خیرابي، جمشید. (۱۳۹۷). مدیریت آب در مزرعه. ایران: کمیته ملی ایباری و زهکشی ایران.
۵. روت، باب. (۱۳۸۷). د اوبو مدیریت، مالداري او دترياکو اقتصاد. ژباړن: امان الله اتل. کابل: د افغانستان د څېړنې او ارزونې اداره.
۶. سلطاني، احسان. (۱۳۹۷). بحران آب در ایران. کابل: خراسان خپرندویه ټولنه.
۷. عبدی، عطاالله. (۲۰۲۰). د افغانستان هایدرپولیتیک او نوې هېلې. پېښور: هیله خپرندویه ټولنه.
۸. عزیزاده، امین. (۱۳۹۷). هایدرولوژی. تهران: انتشارات سمت.
۹. کلیوال، سلطان جان. (۲۰۱۷). د افغانستان اوبه د افغانستان سره د دښمنۍ ستر لامل. اریانا افغانستان آنلاین.
۱۰. محبت، احمد علي. (۱۳۹۸). هلمند په هنداره کې. هلمند: میوند خپرندویه ټولنه.
۱۱. مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری. (۱۳۹۷). بر رسی تاثیرات برنامه های تنظیم آب کشورهای همسایه در حوضه های مشترکی مرزی بر ایران. گروه آینده نگری آب، محیط زیست و منابع طبیعی.
۱۲. مرکز پژوهش های توسعه و آینده نگری سازمان برنامه و بودجه کشور ۱۴۰۰ بحران آب و امکان سنجی اتصال - پهنه های آبی شمال و جنوب کشور
۱۳. الن رو او لورین فلمنگ. (۱۳۸۸). د اوبو مدیریت، مالداري او دترياکو اقتصاد. ژباړن: ماري شیرزاد. کابل: د افغانستان د څېړنې او ارزونې اداره.
۱۴. نیازی، محمد داود. (۱۳۹۷). د افغانستان اوبه. کابل: سوله خپرندویه ټولنه.
۱۵. یوناما. (۲۰۱۶). د اوبو حقوق. کابل: په افغانستان کې د ملګرو ملتونو سازمان د مرستې ماموریت یوناما.
۱۶. Qureshi, Asad Sarwar. (۲۰۰۲) "Water Resources Management in Afghanistan: The Issues and Options." International Water Management Institute (IWMI), Working Paper ۴۹, Pakistan Country Series No. ۱۴.
۱۷. Food and Agricultural Organization (FAO). (۲۰۱۴) AQUASTAT data, and World Bank and OECD GDP Estimates. www.indexmundi.com. [Accessed ۲۶th September ۲۰۱۸].
۱۸. Value of Water Campaign. (۲۰۱۷) The Economic Benefits of Investing in Water Infrastructure. Available from: www.thevalueofwater.org [Accessed ۲۵th September ۲۰۱۸]

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**